

"Nyplantering av jazzens blå blomma"

Svenskt visarkivs jazzavdelning – några reflexioner och anteckningar kring hur det började

Erik Kjellberg

Vi som var med på 1970-talet upplevde nog den tiden som rätt omvälvande och spännande. Var och en har förstås sin minnesbild. Det var ju så, att samhället och politiken integrerades i ett nytt slags system och ett nytt slags tänkande. Striden fördes under röda fanor eller åtminstone i mer eller mindre häftiga meningsutbyten. Här skulle rivas för att få luft och ljus! En ny och stramare utbildningspolitik beslöts och i det officiella kulturbyggandets centrum blåste nya vindar. Ett nytt kulturprogram lades fast i riksdagen 1974. Jag tyckte – i varje fall så här på distans – att det låg en viss poäng i att forska i något så avlägset som svensk stormaktstid. Det verkade kanske rentav en smula provocerande i en tid av brinnande engagemang för världen med allt vad det innebar av ställningstaganden och omedelbara "åtgärder".

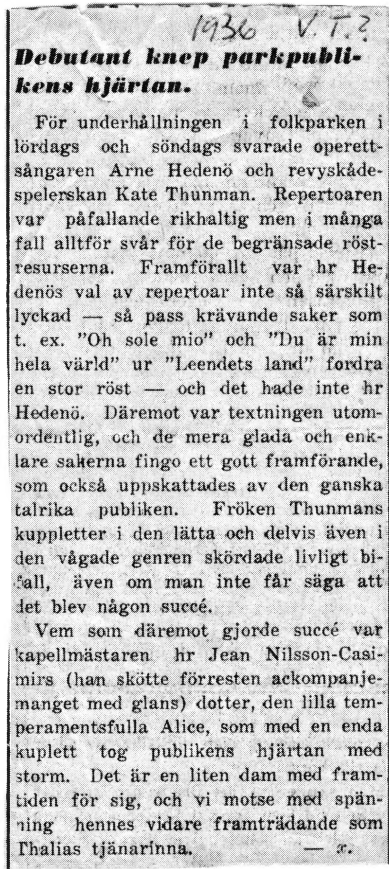
Själv var jag på 1970-talet intensivt sysselsatt på ett par olika fronter: forskarutbildning (som avslutades med disputation 1979), arbete som redaktör och skribent för den andra upplagan av Sohlmans musiklexikon (1970-76, de fem banden utgavs sedan i tur och ordning åren 1975-79), regelbundna frilansuppgifter på Sveriges Radio och föreläsningar i musikhistoria på universitet. Dessutom fanns ju sedan många år min familj med fru och tre barn.

Mitt i allt detta ringde Bengt R. Jonsson, den berömde balladforskaren och chefen för Svenskt visarkiv som jag knappast kände tidigare. Det var på senhösten 1976: "Jo, du Erik, vi har planer på att sätta igång en dokumentation kring äldre svensk jazz och jag

undrar om du skulle vilja vara med? Kan du inte komma hit, så vi får talas vid lite närmare." Jag hade ingen fast anställning någonstans, utbildningsbidragen hade avverkats, så jag borde ju rimligen vara intresserad. Dessutom hade jag mitt intresse för jazz som aldrig hade varit mer än just det: ett intresse helt vid sidan om all formaliserad utbildning. Men mitt arbete som huvudansvarig för

jazzens etablering i Nordens största musiklexikon var väl en rimlig ingång så god som någon: jag vill minnas att det var sommaren 1974 som jag ägnade många veckor åt att skriva en stor översiktsartikel om jazz.

Ett bord och en stol mitt på golvet i ett stort rum samt hylla med pärmar och kartonger med Alice Babs-material var det som skulle komma att bli jazzavdelningen på Svenskt visarkiv – eller "jazzarkivet" om man så vill. En av de först inblandade i verksamheten var Lars Zackrisson som hade fått uppgiften att sortera upp hovsångerskans stora samling bestående av klippböcker och mycket annat som hon donerat till visarkivet. Tanken på att dokumentera äldre svensk jazz låg väl i luften och flera informella kontakter hade tydligen redan tagits. DN-journalisten Lars Weck var kanske den som väckte tanken att just



Den första notisen i Alice Babs' klipp- samling (troligtvis ur Västerviks-Tidningen, 1936).



Det här är 13-åriga Alices allra första »artist-bild» – en trallande jänta i Västervik!
Men snart skulle en ny, större och mera spännande värld öppna sig för henne...

visarkivet kunde vara en lämplig plats att samordna olika intressen kring en svensk jazzdokumentation. Någon borde ju förr eller senare ta ansvaret för detta och Svenskt visarkiv hade inspelningsmöjligheter, utrymme att ta hand om material och – inte minst – vana vid att dokumentera nutida och forntida traditionsbärare, nämligen på folkmusikområdet. Och jazzen har ju ibland betraktats som ett slags modern variant av "folkmusik".

Den 16 februari 1977 hölls ett konstituerande sammanträde med Bengt R. Jonsson och docent Margareta Jersild som representeranter för arkivet. Till mötet hade kallats Björn Englund, skribent och diskografisk specialist på äldre svenska inspelningar. Björn var också knuten till Nationalfonoteket och kom därefter till Arkivet för Ljud och Bild och har blivit känd för sina diskografier över svenska skivbolag (bl.a. Sonora, Cupol och Metronome). Björn hade också bidragit med artiklar i synnerhet om äldre svenska jazzartister för Sohlmans musiklexikon. Till Sohlmans-medarbetarna på jazzsidan hörde också Jan Bruér som bl.a. skrev den stora artikeln om Duke Ellington. Jan hade några år tidigare lagt fram en stor musikvetenskaplig uppsats (Uppsala universitet) om Duke Ellingtons "Black, Brown and Beige". Till mötet var också Harry Nicolausson kallad. Han hade sedan 1938(!) varit en närmast legendarisk redaktör för Orkesterjournalen, världens äldsta alltiämt utkommande jazztidskrift och en guldgruva för den som sysslar med svensk jazzhistoria. Bengt Nyquist hade lång erfarenhet som ljudtekniker på Sveriges Radio och i en rad olika skivproduktioner, konserter m.m. inom såväl jazz som populär-musik och "seriös" musik. Han hade också författat uppmärksammade artiklar om äldre svensk jazz och gjort jazz- och intervju-program i radio på detta tema tillsammans med Thore Jederby, Sveriges första betydande jazzbasist. Till detta möte kom också den tidigare nämnde journalisten Lars Weck.

Man var överens om att det brann i knutarna! Nu när många av de äldsta jazzmusikerna började "komma upp i åren" var det angeläget att de intervjuades och att värdefullt material räddades åt eftervärlden. Intervjuer av äldre musiker borde prioriteras och namnlistor på aktuella musiker skulle omedelbart göras. Vidare beslöts att insamla tidningsklipp och litteratur, affischer, program, skivor och musikalier. Ett litet startbelopp på 6.000 kronor hade visarkivet erhållit från Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) för inrättandet av en forskningsgrupp. Nu konstituerade sig mötesdeltagarna och antog namnet Gruppen för svensk jazzhistoria. Beslöts att till gruppen omedelbart knyta Thore Jederby samt Rolf Dahlgren, erfaren jazzjournalist och tidigare medarbetare på jazz-tidskriften Estrad (1939-63).



*10 svenska jazzpionjärer samlade utanför TV-huset i Stockholm. Fr. v. Harry Nicolausson, Ove Rönn, Nils Hellström, Georg Vernon, Gösta Törner, Rolf Larsson, Gunnar Asp, Thore Ehrling, Thore Jedeby och Knut Åhrberg.
Ur arkivets samlingar.*

Gruppens andra möte ägde rum 4 april. I protokollsanteckningarna från mötet kan man läsa att gruppen inledningsvis förevisades arkivets lokaler. Vidare: "betraktades därvid med andakt den blygsamma men dock varsamma nyplanteringen av jazzens blå blomma i ett avlägset kallhygge". Därefter vidtog gruppens rapporteringar om vad som hade gjorts och vad som borde göras. Verksamheten var med andra ord i gång, men den förutsatte både medlemmarnas oavlönade insatser och visarkivets lokaler, utrustning och stöd. Det skulle dröja ännu ett tag innan verksamheterna fick en fastare form och en mer ordnad ekonomi. Mer om detta senare. Det kan finnas anledning att fundera över hur man på "officiellt håll" betraktar jazzen i ett vidare sammanhang. Här bara några funderingar på ett tema som är värt en särskild studie. Att jazzen till en början möttes med kritik och misstänksamhet av det etablerade svenska musiklivet är bara alltför välkänt och numera väldokumenterat. Också långt senare har

Gruppen för svensk jazzhistoria vid SVA

inledde den 4,4,77 sitt andra sammanträde å arkivet med en exkursion genom de frikostigt beskyltade lokaliteterna. Beträktades därvid med andakt den blygsamma men dock varvamma nyplanteringen av jazzens blå blomma i ett avlägset kalhygge.

Närvarande var gruppen in pleno, nämligen ledamöterna Bruér, Dahlgren, Englund, Uederby, Uersild, Jonsson, Kjellberg, Nicolausson, Nyqvist och Weck.

- 1 Öppnades sammanträdet av ordförande Bengt R och godkändes protokollet från förra sammanträdet.

- 2 Rapporter: SVA ska försöka ordna katalogisering av prässklipp.

Nicke utlovade överflyttning till SVA av sin klippsamling från 50-tal till datum angående OJ. Rolf utlovade att ställa sin egen samling till disposition för kopiering.

Janne B och Bengt N hade sitt intervjuande av Nicke under betryggande förberedelse.

Propäer: Nicke framförde att Gert Palmcrantz privat initierade och genomförda intervjuer med musikanterna Gunnar Svensson och Thore Swanerud liksom de förestående med Miff Görling och Charles Redland bör inkopieras i samlingarna.

Bengt R föreslog inventering i dagspressarkiv samt utfäste sig jazzforskning i SAOB. Björn påminde om KB:s affischmaterial och om folkparkernas och andra förmedlingars orkesterbroschyrer. Erik föreslog framdragning av material ur utländska tidskrifter (musikindex).

För äldre inspelningar hänvisade Björn till Stims arkiv på Nationalfonoteket.

Kopior av noter kunde SVA enligt Bengt R få från Skaps aktion Notvarpet.

Uppbyggnad av bokbestånd utlovades även, vartill förslag på lämpliga titlar efterlystes.

Protokoll från ett av de första sammanträdena med Gruppen för svensk jazzhistoria.

3 Leslöts aff på marknaden förekommande skivor i första hand ska inköpas direkt från bolagen. Inköpssvepet ska förenas med en mild tiggeriaktion, dels på dubletter och eventuella slumpar av utgången material, dels på jazzhistoriskt intressant material i sammanhang med inspelningsverksamheten. Nicke delegerades stå för aktionen.

4 Indelade sig församlingen i sex grupper med olika ansvarsområden:

Tidningsurklipp: Margaretha (sammank) och Erik.

Intervjuavd : Lasse N (sammank), Bengt N, Thore.

Bibliotekssekt: Bengt R (sammank), Erik, "olf.

Skivgruppen: Janne(sammank), Bengt N, Nicke.

Notinsamlare: Margaretha (sammank), Nicke.

Offisch- och trycksakssektörerna: Björn, även utsedd till sammankallande.

XX

5 Utsattes nästa sammanträde till onsdagen den 8.6.77 kl 15.00 å arkivet.
Förutsattes att respektive specialkommandon till dess borde ha ett eller annat att rapportera.

7 Föreläsning, uttåg.

Lars Weck

utkras
— Ring 2 / 10000

jazzen egentligen aldrig riktigt tagits på allvar utanför sina egna domäner.

Men jazzen fick också tidigt sin publik från paren på dansgolvet till "spisarna" som redan på 1930-talet fylkades kring dansbanor och på restauranger. Vid grammfonen fanns publiken till spisarna. När så jazzen hade spelat ut sin roll som den moderna dansmusiken par préférence och som ungdomens musik så hamnade den i något av ett socialt vakuum. Detta är ett öde som drabbat många musikgenrer och strömningar i historien. Vad som är nytt ena dagen riskerar att bli gammalt nästa dag. Men det måste ha varit något speciellt med jazzen. Jazzen har ju intagit en mellanställning mellan den seriösa lyssnarmusiken och den för dagen gällande populärmusiken. Den har tagit sig ton än från det ena än det andra utan att helt förlora sig i det dagsaktuella. En omöjlig kompromiss i längden? Eller kanske är det precis tvärtom. Kanske är det just häri som jazzen har sin styrka – för många kanske närmast på ett irriterande sätt? Före 1960 förväntades jazzen helt försörja sig själv på en väl upparbetad "marknad". På 1960-talet gick Staten in med kulturpengar och understöd i olika former. Många jazzmusiker fick delvis andra ambitioner och visioner och närmade sig konstmusikens domäner, andra ville bevara det som redan erövrats av tidigare jazzgenerationer. Bilden blev berikande, mångtydig, splittrad. Jazzen befann sig mellan historia och nutid. 1958 hade docenten Martin Tegen vid Stockholms högskola (senare universitet) haft en föreläsningsserie Negermusikens sociologi i Afrika och Amerika. Och jazzkritikern och psykologen Bertil Sundin pläderade vid samma tid för en aktiv jazzpedagogik. På Musikhögskolan ("Ackis") hade Bengt Franzén och huvudläraren i musikhistoria och musikanalys Bo Wallner, en av de främsta tillskyndarna för avantgardismen inom konstmusiken, konstaterat "Vi blir inte kloka på jazzens plats". Följaktligen fanns inte jazzen heller med i Wallners monumentala handbok *Vår tids musik i Norden* (1968).

Det skulle också dröja många år innan jazzen fick hemortsrätt inom en mer generell, svensk musikhistorieskrivning. Delvis – men bara delvis – kan detta sägas ha berott på avsaknad av handfast dokumentation och forskning. Ett gradvis genombrott kan sägas ha kommit under 1980- och 1990-talen med "jazz studies" av olika slag och med varierande ambitionsnivå. En lång rad akademiska

examensarbeten och doktorsavhandlingar har utkommit runt om i världen, och bokförlagen har på allvar öppnat sina slussar för jazzens vida domän på ett sätt som saknar tidigare motsvarighet. Bollen är i rullning.

När Gruppen för svensk jazzhistoria bildades var programmet snarast formulerat som ett slags räddningsaktion. Att ta vara på material och kunskap innan det är försent. Resonemanget är välbekant för insamlare av folkmusik och folkkultur. Dokumentation står i främsta rummet. Låt oss plocka upp den tappade tråden. Hösten 1977 utarbetade jag som sekreterare i Gruppen för svensk jazzhistoria en projektansökan till Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet för att på så vis kunna säkerställa verksamheten under de närmaste åren. Syftet var en kartläggning av svensk jazz före 1950. Tidsavgränsningen var på detta stadium av verksamheten helt nödvändig. Vi fick också god respons på ansökan och beviljades i runda tal totalt 152.000 kronor för två och ett halvt år fr.o.m. 1 januari 1978. Att verksamheten hade initierats och förlagts till en statlig myndighet, Svenskt visarkiv, var i sammanhanget en fördel, ja kanske t.o.m en förutsättning.

I samma veva fick vi också medel direkt från utbildningsdepartementet för att inköpa ljudutrustning för inspelning av intervjuer, kopiering av olika ljudmedia, främst skivor. Vid sidan om de växande bandhögarna med intervjuer som genomfördes av en kärntrupp med Bengt Nyquist, Thore Jederby, Rolf Dahlgren och Jan Bruér i spetsen kom det också in material från de intervjuade musikerna i form av klippböcker, fotografialbum, noter, program och någon gång skivor m.m. Materialet katalogiserades och bearbetades på visarkivet av jazzgruppens sekreterare (undertecknad) som också lade upp ett klassifikationssystem för det jazzbibliotek som gradvis växte. Många musiker som varit verksamma på 1920-talet blev överraskade och mycket glada att någon brydde sig om dem och frågade på allvar efter deras hågkomster och minnen. Det uppstod ett slags nätverk av informanter och intressenter, och den första av visarkivets många "musikerträffar" ägde rum på hösten 1979 i samband med att det första dubbelalbumet "Svensk jazzhistoria, vol 1: 1920-talet" utkom. Många musikanter hade inte sett varandra

på mer än 40–50 år. Kärt återseende, många "stories" till stillsamt ackompanjemang och lättöl och landgångar.

Albumet "Svensk jazzhistoria" utgavs på Rikskonserters märke Caprice med producenten där, Jan Bruér, och Bengt Nyquist som ansvariga. Det påkostade och informativa albumet kan ses som ett första huvudresultat av verksamheten inom Gruppen för svensk jazzhistoria. Utgivningen i den serien har fortsatt av paret Bruér-Nyquist. Man har hunnit till 1950-talets mitt: volym 7 utkom hösten 2000 och omfattar åren 1952–55.



Musikerträff 1979. Med bl.a. Arthur Österwall, Thore Ehrling, Verner Karlsson Kedland, Gösta "Chicken" Törnblad, Gösta Törner, Charlie Hansson, Olle "Bejsan" Henricson, Knut Åhrberg (=Henry Morton), Gunnar Asp, Allan Hedberg, Claes Livijn.

Ur arkivets samlingar.

Skivantologin "Svensk jazzhistoria" har från början rönt stor uppmärksamhet och säkert tjänat både som minnesbank för dem som var med den gången och som introduktion för yngre årgångar av musiker och lyssnare.

20

**SVENSK
JAZZHISTORIA
VOL. 1**

SWEDISH JAZZ 1899-1930

V A R N I N G F Ö R J A Z Z !



National
REGERINGSGATAN 74

2991

Den här hets publicistiska betyg:
att National uttrycker övertygelsen
om ledande ställning som Stock-
holms populäraste Dansgata

**Alan Hedbergs
kvartetter**

Jazz är en hemsk infektionssjukdom, som med stora steg närmar sig våra friska kuster. Den är särskilt farlig, emedan dess första symptom i akuta stadiet ej verkar på något sätt oroande utan tvärtom i viss mån stimulerande och uppgiggande. Men den blir snart kronisk och det är då patienten vrider sig i namnlösa smärtor mot vilka de som åstadkommas av den av Beizebub uppfunna ultramoderna musiken äro rena bagateller.

Jazz är importerad från Amerika och har på kort tid nedsmittat alla kaféer och danslokaler i London för att så småningom sprida sig till Paris och Berlin för att nu ej tala om alla mondåna badorter.

KRISTALLEN 8.30-2 Helge Lindberg med sin senaste **Hansarkvester**



I en sådan här historisk tillbakablick bör något sägas om den formella procedurerna kring jazzavdelningens tillblivelse. I juni 1979, i god tid före projekttidens slut (30 juni 1980), utarbetade jag en ansökan till Utbildningsdepartmentet om att få inrätta en permanent jazzavdelning vid Svenskt visarkiv. I DOVA-nämnden, dvs. den nämnd där man beslutade om inrättande av tjänster, om ekonomi, om verksamheter m.m. vid Dialekt- och ortnamnsarkiven samt Svenskt visarkiv hade man ett av sina många sammanträden 6 september 1979. Bland ärendena fanns en remiss från utbildningsdepartementet med förslag om inrättande av en jazzavdelning vid Svenskt visarkiv. Nämnden tog ärendet under övervägande. Det visade sig så småningom att remissinstanserna (bl.a. Statens Kulturråd) genomgående var mycket positiva till förslaget. I januari 1981 beslutade därför utbildningsdepartementet om en jazzavdelning fr.o.m 1 juli. Men det var först vid DOVA-nämndens sammanträde den 12 november samma år som en anhållan från visarkivet låg på bordet om att få inrätta en "extra tjänst" som arkivarie med uppgift att fullgöra uppgifterna på jazzavdelningen. Nämnden tog omgående beslut om att inrätta en extra tjänst 75% som arkivarie "i lönegrad

högst Fg17” vid Svenskt visarkiv. Tjänsten utlystes och fick två sökande, nämligen Erik Kjellberg och Göran Norsander. Vid DOVA-nämndens sammanträde 11 januari 1982 togs beslutet att förordna Kjellberg som arkivarie fr.o.m. 15 januari. Därmed fanns alla bitarna på plats, ett år efter det att den första konferensen i Nordisk jazzforskning hade ägt rum på visarkivet.

Konferensens huvudsyfte var att få en överblick över situationen i Norden, att utbyta erfarenheter och försöka se in i framtiden. Här finns det anledning att peka på det initiativ som togs av Erik Wiedemann i Danmark som genom sitt förslag till det danska forskningsrådet om ett projekt ”Dansk jazzhistorie” 1975 började dokumentera dansk jazzhistoria och på egen hand bygga upp ett ”Arkiv for



Den första nordiska jazzforskningskonferensen 1979.

I förgrunden: Jan Bruer, Lars Resberg, Lennart Rosén, Bakom dem: Jaakko Tabkolabti (Finland), Erik Wiedemann (Danmark), Albert Backlund, Kjell-Åke Svensson, Jobs Bergh (Norge), Niels Ebbesen (Danmark), Lars-Erik Nordström, Björn Englund, Arnved Meyer (Danmark), Bjørn Stendahl (Norge), Rolf Dahlgren, Steinar Kristiansen (Norge), Bengt Nyquist, George Vernon, Albrekt von Konow, Roger Malmqvist, Håkan Norén, Bo Bokgren, Erik Kjellberg, Harry Nicolausson och Bengt R. Jonsson.

Ur arkivets samlingar.



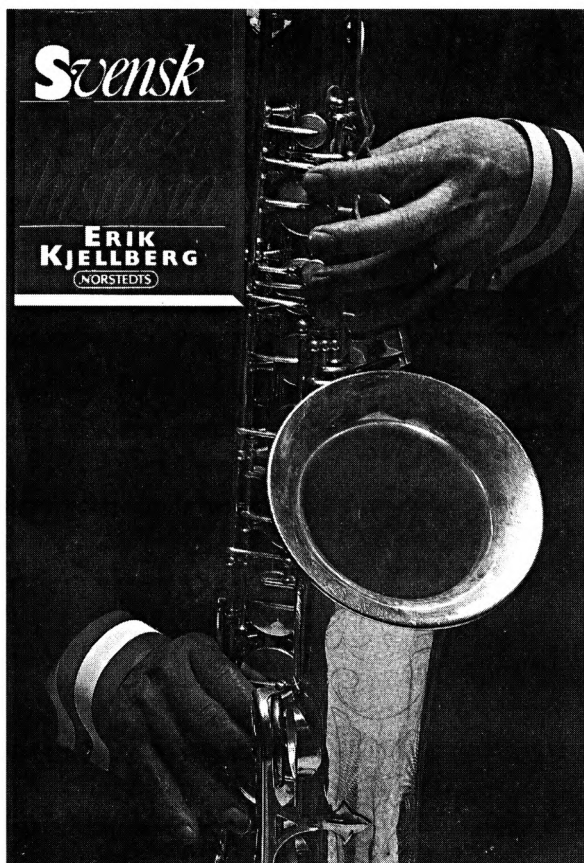
Musikerträffen 27 maj 1999 ägnades åt Parisorkesterns framgångar 50 år tidigare. På bilden Alice Babs, Hasse Burman, Jens Lindgren och Rolf Dablgren. Ur arkivets samlingar.

dansk jazzhistorie". Arkivet fick disponera lokaler vid Musikvetenskapligt Institut i Köpenhamn.

Det måste här påminnas om att det danska initiativet var en nordisk pionjärinsats som blev viktig när vi i Sverige skulle argumentera för en liknande kartläggning. Ringarna spreds på vattnet. Det var arkivchefen vid Svenskt visarkiv, tillika den förste ordföranden i Gruppen för svensk jazzhistoria, Bengt R. Jonsson, som genom sina norska forskningskontakter tog initiativet 1979 till ett norskt jazzarkiv. "Arkivet" konstituerades inledningsvis som arbetsgrupp utan lokaler och utrustning – senare fann verksamheten fastare former. Vid den tidigare nämnda första nordiska konferensen 1980 informerades om jazzarkiven i Sverige, Danmark och Norge. Dessutom avhölls ett antal "fria referat" av jazzhistoriskt intresse och ett block ägnades "afro-amerikanska musikens" ställning vid några nordiska universitet. Filmvisning och livliga diskussioner kryddade anrättningen.

En diskografi över nordisk jazzlitteratur och äldre jazzmusik på LP infogades i den senare utgivna rapporten. Konferensen (14-16 februari) samlade ett 30-tal deltagare (också Finland var representerat, men kom först senare att bilda ett jazzarkiv), och det hela avslutades med en middag på Fasching då Jazz Incorporated spelade bebopmusik, en påminnelse om att modernare former av jazz och senare tiders jazzmusiker också skulle komma att pocka på sin dokumentation.

Jazzavdelningen vid Svenskt visarkiv inrättades 1 juli 1981 med mig som dess förste arkivarie (75% tjänst). Som nummer ett i serien "Publikationer från Jazzavdelningen, Svenskt visarkiv" utgavs konferensrapporten med stöd av Nordisk kulturfond och Sven och



Dagmar Saléns stiftelse. Det skulle bli fler konferenser, fler rapporter och fler publikationer från jazzavdelningen. De följande åren stabiliserades verksamheterna. Nya medarbetare på visarkivets jazzavdelning blev förre generallöjtnanten Bo Westin som en vacker dag kom in till mig och frågade om han kunde stå till tjänst. Han hade nyligen gått i pension och ville bara ha ersättning för resorna till och från hemmet på Lidingö. Bo hade en fantastisk samling med Benny Goodman-skivor och därtill ett kartotek över densamma. Han kunde också berätta – och visa – om hur det gick till att dansa charleston och meddela vilket år det inte längre var *comme-il-faut* att röra sig i sådana turer. Dessutom mindes han vilka musiker som spelade i olika jazzband i Norrköping med omnejd på 30-talet. Hans ordningssinne och entusiasm blev genast en stor tillgång, och hans goda kontakter med Gösta Törner och framförallt Thore Ehrling resulterade i två uppskattade monografier i jazzavdelningens publikationsserie.

Gruppen för svensk jazzhistoria utvidgades efter hand med flera nya medlemmar och har i dag ledamöter på olika håll i landet, där intresset för jazzdokumentation spirar. En liten fotoutställning över den svenska jazzhistorien sammanställde jag tillsammans med Rolf Dahlgren. Den sändes på turné till flera bibliotek och ställdes även ut senare i Kulturhuset i Stockholm. Idag står den uppställd i jazzavdelningens lokaler.

På lediga stunder under dessa år författade jag det som visade sig bli det första översiktverket om jazzen i Sverige: "Svensk jazzhistoria. En översikt". Boken, som utgavs 1985 på Norstedts förlag, bygger i hög grad på jazzarkivets samlingar och de erfarenheter som jag själv haft som forskare, lyssnare och fritidsmusiker. 1985 blev det också klart att jag skulle tillträda professuren i musikvetenskap vid Uppsala universitet. Det var dags för avbyte på arkivarietjänsten. Det blev jazztrombonisten Jens Lindgren som fick tjänsten som spindeln i jazzforskningsnätet. En ny epok tog vid.

I *En brokig samling*, en skrift till Svenskt visarkivs 50-årsjubileum, har Jens Lindgren redogjort för den fortsatta insamlingsverksamheten vid arkivets jazzavdelning.